

Dr. sc. Maja Badžak

Uprava za indirektno oporezivanje, Regionalni centar Mostar, šef Odsjeka za provođenje propisa

Dr. sc. Fejzi Beqiri, docent

Faculty of Law, Universum International College, Pristina, Republic of Kosovo

OTKRIVANJE I DOKAZIVANJE KRIVIČNIH DJELA PRIVREDNOG KRIMINALITETA I NJIHOVA VEZA SA KORUPTIVNIM KRIVIČNIM DJELIMA

Sažetak: Od posebne važnosti za društvo u cjelini i jedan od najvećih izazova današnjice kako na globalnom nivou tako i na nivou Evropske unije, a posebno u BiH, jeste postizanje efikasnosti i ekonomičnosti u otkrivanju i dokazivanju krivičnih djela privrednog kriminaliteta čija počinjenja su direktno ili indirektno u velikom broju slučajeva u sponi sa koruptivnim krivičnim djelima.

Kako se radi o grupi složenih krivičnih djela čije činjenje ima za posljedicu pojavu sive ekonomije odnosno legalizaciju novca koji potiče od nelegalnih izvora posebno u grupi poreznih krivičnih djela tako predstavljaju jedan od glavnih problema koji usporavaju dostizanje određenog stepena kako društvenog tako i političkog i ekonomskog napretka države. Stoga isto zahtjeva iznalaženje odgovarajućeg modaliteta za utvrđivanje učinkovitog kako istražnog tako i pravosudnog okvira koji bi osigurao suzbijanje ovih negativnih pojava.

Radom će se analizirati zastupljenost krivičnih djela privrednog kriminaliteta, s akcentom na porezna krivična djela, kroz analizu statističkih podataka o stanju privrednog kriminaliteta i stanju korupcije u smislu utvrđivanja osnovnih karakteristike ovih pojava, te izražene krivične politike u donesenim presudama, kao i utjecaj na fiskalni okvir države, na koji način će se jasno definirati normativna i praktična rješenja (*de lege lata*) i temeljem toga ponuditi (*de lege ferenda*) prijedlozi.

Kao referentne zemlje odabrane su Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska, Republika Srbija, Republika Slovenija i Republika Kosovo.

Izdiferencirano problemsko područje stvara potrebu komparativne analize zastupljenosti navedenih krivičnih djela u izabranim referentnim zemljama na koji način ćemo utvrditi neke opće ili zajedničke karakteristike zemalja regije i članica Evropske unije u pravcu prikazivanja rezultata uspješnosti u procesuiranju ovih krivičnih djela za period istraživanja 2019-2023.

Ključne riječi: privredni kriminalitet, porezna krivična djela, korupcija, koruptivna krivična djela

UVOD

O krivičnim djelima privrednog kriminaliteta i korupciji je puno toga napisano i rečeno u domaćim i stranim radovima, u masmedijima, na konferencijskim predavanjima, u govorima u državnim parlamentima, u govorima na različitim razinama državnih institucija, nevladinih organizacija, i općenito iz društva. Ali opet, nažalost, korupcija je svakoga dana prisutna u skoro svakom društvu i u svakoj državnoj instituciji pa možemo reći da je i u velikoj mjeri prisutna u državama bivše Jugoslavije od njenog osnutka, što predstavlja zabrinjavajuću činjenicu. Kada se o korupciji mnogo govori to može dovesti do porasta utiska o raširenosti korupcije, pa čak i do povećanja broja stvarnih slučajeva korupcije, zbog stvaranja uvjerenja da se bez korupcije ne može završiti posao.

Uzimajući u obzir broj krivičnih djela protiv privrede, zaštitni objekt ovih krivičnih djela i uvjerenje da za postizanje određenih financijskih ciljeva od strane pohlepnih osoba koji hoće da budu bogatiji i moćniji po svaku cijenu, a sa druge strane imamo stručne usavršene službene osobe koji zbog ličnih benefita pomažu da se ne otkriju nezakonite radnje koje su štetne za društvo i državne institucije.

Stoga organi za provođenje zakona i pravosudni organi uložu ogromne napore da se veliki broj krivičnih djela protiv privrede uvrsti u krivične zakone ili posebne zakone, što podrazumjeva kriminalizaciju nezakonitih ponašanja.

Ali, da li je dovoljno predvidjeti niz krivičnih djela ili ih kriminalizirati zakonskim odredbama ili je neophodno da te odredbe primjenjuju organi za provođenje zakona. Prednje posebno iz razloga jer u mnogim slučajevima koruptivnog ponašanja uključeni su upravo oni koji se moraju boriti protiv negativnih pojava u društvu, te je zbog toga primjenjivost borbe protiv korupcije u značajnoj mjeri neefikasna i nedovoljna. Sa ove tačke gledišta, iz ovih razloga je vrlo teško izvršiti istragu i otkrivanje krivičnih djela protiv privrede sa koruptivnim elementom.

1. Krivičnih djela protiv privrede sa elementom korupcije

Korupcije je most povezivanja u svim oblastima organiziranog kriminaliteta, a na isti način se pojavljuje i kod privrednog kriminaliteta. Kod privrednog kriminaliteta možda je čak i izraženija, jer slučajevi privrednog kriminaliteta traže posebne i različite vještine ne zanemarujući važnu ulogu "kriminalca s bijelom kragmom". U načelu postoje različiti pristupi i pokušaji u definiranju korupcije, ali ne postoji jedinstveno stanovište o jednoj univerzalnoj općeprihvaćenoj definiciji, mada je u osnovi ujednačeno mišljenje autora da je korupcija negativna socijalno-patološka pojava s visokim stepenom izražene društvene opasnosti, kako po prava i legitimne interese građana, tako i po osnove društvenog i državnog uređenja i ekonomski sistem države.¹ Isto tako nema jedinstvene saglasnosti na

¹ Vranješ, N., Dugalija, E.: Edukativni modul-Otkrivanje i procesuiranje krivičnih djela korupcije, Projekat Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine "Podrška pravosuđu Bosne i Hercegovine – Jačanje tužilačkih kapaciteta u sistemu krivičnog pravosuđa", Sarajevo, 2016. str. 14., dostupno na <https://portalfo2.pravosudje.ba/vstvfo-api/vijest/download/40810> (posjećeno 15.11.2024. godine).

europskoj ili svjetskoj razini što su to zapravo privredna krivična djela i koji je pojam odgovarajući kada govorimo o tim djelima. Brojne su podjele tih djela, kako u krivičnom pravu, tako i u kriminologiji,² te premda u teoriji krivičnog prava još uvijek ne postoji saglasnost o implementaciji ove grane prava u krivično materijalno pravo, tačnije njegov opći dio, ipak posebni dijelovi krivičnih zakona upućuju na neprijeporno postojanje pravih privrednih delikata.³

Smatramo da je od posebnog značaja za suprotstavljanje korupciji primjerena kaznenopravna reakcija, koju propisuju međunarodni dokumenti i određeni nacionalni dokumenti. Kada su u pitanju regionalne organizacije, onda su ti izvori: Kazneno pravna konvencija o korupciji Vijeće Europe⁴ i Dodatni protokol uz Kaznenopravnu konvenciju o korupciji VE.⁵ Kada su u pitanju međunarodne organizacije poseban značaj za suprotstavljanje korupciji ima Konvencija Ujedinjenih naroda protiv korupcije.⁶ (u daljem tekstu: UNCAC). Navedeni međunarodni dokumenti u oblasti kaznenog zakonodavstva su postavili niz zahtjeva pred nacionalnog zakonodavca kao što su: inkriminiranje, kako podmićivanja u javnom, tako i podmićivanja u privatnom sektoru; inkriminiranje ne samo podmićivanja domaćih već i stranih službenih osoba; uvođenje odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela korupcije; inkriminiranje podmićivanja domaćih i stranih arbitara, kao i domaćih i stranih porotnika; inkriminiranje trgovine utjecajem; razmatranje uvođenja u kazneno zakonodavstvo novog kaznenog djela "nezakonito bogaćenje", ako to nije u suprotnosti s ustavno-pravnim poretком zemlje potpisnice. Tako da, UNCAC obvezala je potpisnice na uvođenje ili poboljšavanje postojećih mjera za sprječavanje i suzbijanje korupcije⁷.

Ali kad su u pitanju krivična djela s elementima korupcije nije dovoljno samo da bude predviđeno zakonskim odredbama nego od posebnog značaja je suprotstavljanje korupciji i to pred nadzornim organima. Prema tome, Vijeće Europe osnovao je Grupu država protiv korupcije (GRECO) - koji procjenjuje usklađenost anti-korupcijskih instrumenata država članica sa standardima organizacije za borbu protiv korupcije.⁸ GRECO prikuplja informacije putem upitnika kao i prilikom posjeta zemljama članicama. Ovi izvještaji, koje pregleda i usvaja GRECO, sadrže preporuke evaluiranim zemljama u

² Roksandić Vidlička, S., Šamota Galjer, M.: Političko-gospodarski kriminalitet i prošireno oduzimanje imovinske koristi: Quo vadis, Hrvatska? Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 22, br. 2/2015. godina, str. 523-557., dostupno na <https://hrcak.srce.hr/157991> (posjećeno 15. 11. 2024. godine).

³ Primorac, D., Buhovac, M.: Izravna namjera kao uvjet kažnjivosti odgovornih osoba za *delicta propria*, Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru br. XXVI., 2018. godina, str. 37. – 58., dostupno na <https://pf.sum.ba/category/e-zbornik-pf/> (posjećeno 15. 11. 2024. godine).

⁴ Kaznenopravna konvencija o korupciji Vijeća Europe, ETS br.173. Strazbur, 27/01/1999 stupila na snagu, 01/07/2002.

⁵ Dodatni protokol uz kaznenopravnu konvenciju o korupciji, ETS br .191, Strazbur., 15/05/2003., stupila na snagu 01/02/2005. godine.

⁶ Konvencija je usvojena rezolucijom A/RES/58/4 na 58. sjednici Opće skupštine Ujedinjenih naroda koja je održana 31. listopada 2003.

⁷ Derenčinović, D., Komentar Konvencije Ujedinjenih naroda protiv korupcije, Zagreb, 2005, str. 1.

⁸ Vidjeti više na: <https://www.coe.int/en/web/greco/about-greco> (posjećeno dana 15.10.2024. godine).

cilju poboljšanja njihovog nivoa usklađenosti sa odredbama koje se razmatraju. Mjere poduzete za provedbu preporuka GRECO naknadno ocjenjuje u okviru posebnog postupka usklađenosti. GRECO je do sada pokrenuo pet krugova evaluacije koji se bave specifičnim odredbama Dvadeset vodećih principa (i povezanim odredbama Krivičnogpravnog konvencije).⁹ Osim GRECO na međunarodnom nivou formirana je Organizacija za kontrolu i sprečavanje pranja novca .¹⁰ (u daljem tekstu: FATF). U skladu sa navedenom organizacijom i onim što ista obuhvata korupcija i pranje novca su često suštinski povezani. Zato su FATF standardi toliko važni za borbu protiv korupcije. Iako su osmišljeni za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma, kada se efikasno implementiraju, oni takođe pomažu u istragama o koruptivnim aktivnostima. Na primjer: povećanje transparentnosti finansijskog sistema; olakšavanje otkrivanja, istrage i krivičnog gonjenja korupcije i pranja novca, oduzimanje imovinske koristi stečenom korupcijom; čuvanje integriteta javnog sektora; zaštita određenih institucija privatnog sektora od zloupotreba.¹¹

Kako su radom kao referentne zemlje izabrane Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska, Republika Srbija, Republika Slovenija i Republika Kosovo, to će se posebna pažnja posvetiti stanju u datoj oblasti u navedenim zemljama.

Osim Republike Kosovo sve naprijed pobrojane zemlje su članice GRECO¹². Prema podacima koje su objavljene od strane GRECO, svaka članica ima posebne antikorupcijske institucije npr:

- U Bosni i Hercegovini antikorupcijske institucije su: Ministarstvo sigurnosti BiH¹³ i Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije¹⁴;
- U Republici Hrvatskoj antikorupcijske institucije su: Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta (USKOK)¹⁵, Ministarstvo pravosuđa, Uprava za europske poslove, međunarodnu i pravosudnu suradnju, Sektor za suzbijanje korupcije¹⁶ i Povjerenstvo za odlučivanje o sukobu interesa¹⁷;

⁹ Vidjeti više na: <https://www.coe.int/en/web/greco/evaluations/about> (posjećeno dana 15.10.2024. godine).

¹⁰ Engl. *Financial Action Task Force – FATF* Pogledaj: <http://www.fatf-gafi.org/> (posjećeno dana 15.10.2024. godine).

¹¹ Vidjeti: <https://www.fatf-gafi.org/en/topics/corruption.html> (posjećeno dana 15.10.2024. godine).

¹² Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/greco/structure/member-and-observers> (posjećeno 26.10.2024. godine).

¹³ Vidjeti: http://www.msb.gov.ba/Default.aspx?langTag=bs-BA&template_id=103&pageIndex=1 (posjećeno 26.10.2024. godine).

¹⁴ Vidjeti: http://www.apik.ba/Default.aspx?langTag=bs-BA&template_id=194&pageIndex=1 (posjećeno 26.10.2024. godine).

¹⁵ Vidjeti: <https://uskok.hr/hr> (posjećeno 26.10.2024. godine).

¹⁶ Vidjeti: <https://mpudt.gov.hr/> (posjećeno 26.10.2024. godine).

¹⁷ Vidjeti: <https://www.sukobinteresa.hr/> (posjećeno 26.10.2024. godine).

- U Republici Srbiji antikorupcijske institucije su: Agencija za borbu protiv korupcije¹⁸;
- U Republici Sloveniji antikorupcijske institucije su: Komisija za sprečavanje korupcije¹⁹;

Prema našem istraživanju u Republici Kosovo antikorupcijske institucije su: Agencija za sprečavanje korupcije²⁰.

Međutim bez obzira na brojne antikorupcijske institucije koje su formirane kod odabranih zemalja korupcija je prisutni u dovoljnom obimu tako da u tabeli 1. predstavlja se stanje korupcije i njihovo rangiranje od strane *Transparency International*.²¹

Tabela. broj 1. Indeks percepcije korupcije organizacije *Transparency International* (bodovi po zemljama)²²

Rang ²³	Država	2023 Bodovi	2022 Bodovi	2021 Bodovi	2020 Bodovi
42	Slovenija	56	56	57	60
57	Hrvatska	50	50	47	47
83	Kosovo	41	41	39	36
104	Srbija	36	36	38	38
108	BiH	34	34	35	35

Da se zaključiti da prema gore navedenim podacima ono što je vidljivo da nisu dovoljne samo formirane antikorupcijske institucije za suzbijanje korupcije odnosno ono što je neophodno jeste da svaka od gore navedenih država treba da poduzme posebne korake u tom pravcu prvenstveno na otkrivanju i dokazivanju krivičnih djela privrednog kriminaliteta i njihove veze sa koruptivnim krivičnim djelima na način povezivanja uzročno-posljedične veze između ovih krivičnih djela.

Za pretpostaviti je da svako ko se bavi naučnim istraživanjem, pa i svaki stručnjak iz date oblasti postavio bi pitanje zašto se u konkretnom slučaju toliki akcenat stavlja na korupciju kada cilj rada nije isključivo korupcija nego krivična djela protiv privrede i njihova veza sa koruptivnim krivičnim djelima. Naš cilj je bio da prvo predstavimo uopšte u kojem nivou je prisutna korupcija u našim društvima u našim državnim institucijama jer smatramo da ako je u višem nivou prisutna korupcija u nekom društvu onda je nemoguće da ista nije prisutna kada su u pitanje krivična djela privrednog kriminaliteta.

Nadalje, privredni kriminalitet još uvijek postaji kao izazov za državne organe koji su nadležni za suprotstavljanje, otkrivanje i dokazivanje privrednog kriminaliteta jer kod ovih grupa krivičnih djela posljedice nisu odmah vidljive kao npr. kod ubistava, krađe,

¹⁸ Vidjeti: <https://www.acas.rs/lat> (posjećeno 26.10.2024. godine).

¹⁹ Vidjeti: <https://www.kpk-rs.si/sl> (posjećeno 26.10.2024. godine).

²⁰ Vidjeti: <https://www.akk-ks.org/al/> (posjećeno 26.10.2024. godine).

²¹ Indeks percepcije korupcije u 180 zemalja širom svijeta je vodeći globalni pokazatelj korupcije u javnom sektoru.

²² Više o tome na: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023> (posjećeno 26.10.2024. godine).

²³ Pokazuje mjesto gdje se nalaze države u vezi korupciju od 180 zemalja koliko su obuhvaćene u indeksu percepcije korupcije od strane organizacije *Transparency International*.

teške tjelesne povrede, već se iste tek poslije manifestiraju, teško se uočavaju posebno iz razloga jer su počinioci u većini slučajeva stručno usavršeni i s pravom ova vrsta kriminaliteta je od strane Sutherland nazvan kriminalitet bjele kragne „*White Collar Crime*,²⁴

Prema tome, možemo da zaključamo da krivična djela protiv privrede imaju posebne karakteristike, po kojima se razlikuju od ostalih krivičnih djela, tako da u pogledu istraživanja, otkrivanja i dokazivanja zahtijevaju posebne taktike i tehnike.

Međutim od posebnog značaja za istraživanje i otkrivanje krivičnih djela privrednog kriminaliteta su i operativne kriminalološke mjere. Operativne kriminološke mjere za otkrivanje privrednog kriminala su: neposredno praćenje i implementacija sistema kriminalističke kontrole.²⁵

S obzirom na specifičnost privrednog kriminala i njegovu dinamičnost, struktura kriminaliteta u Državama Zapadnog Balkana se uveliko mijenja tokom vremena. Analizom podataka o prijavljenim krivičnim djelima iz oblasti privrede, podignutim optužnicama i izrečenim osuđujućim presudama, može se steći uvid u trendove i promjene u obimu ovog kriminaliteta. Takvi podaci nisu samo korisni za ocjenu trenutne situacije, već i za planiranje budućih operativnih mjera u suzbijanju ekonomskih krivičnih djela.

U nastavku će se prezentovati struktura kriminaliteta u BiH po godinama, u odnosu na prijavljena krivična djela iz oblasti privrede, podignute optužnice i osude te struktura kriminaliteta po broju podignutih optužnica za glave kaznenih zakona u BiH.

Tabela broj 2. Prijavljena krivična djela iz oblasti privrede, optužnice i osude – BiH (2019.-2023.).

GODINA ²⁶	PRIJAVE	OPTUŽBE	OSUDE	PROCENAT-PRIJAVE/OSUDE
2019 ²⁷	489	200	154	31,4%
2020 ²⁸	519	244	227	43,7%
2021 ²⁹	505	174	156	30,8%

²⁴ Emerson, T. I.: (1950). [Review of *White Collar Crime*, by E. H. Sutherland]. *The Yale Law Journal*, 59(3), 581–585. <https://doi.org/10.2307/793062>.

²⁵ Veseli, L.:Kriminalistika, istraživanje i dokazivanje zločina, Priština, 2006.,str. 329.

Derenčinović, D.: Komentar Konvencije Ujedinjenih naroda protiv korupcije, Zagreb, 2005., str. 1.

²⁶ Isto važi pod uslovima *ceteris paribus*-kada je sve ostalo isto.

²⁷ Vidi: Saopćenje Agencije za statistiku BiH od 31.08.2020. godine, dostupno na https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopstenja/2020/CRI_02_2019_Y1_0_BS.pdf (posjećeno 20.11.2024. godine).

²⁸ Saopćenje Agencije za statistiku BiH od 31.08.2021. godine, dostupno na https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopstenja/2021/CRI_02_2020_Y1_1_BS.pdf (posjećeno 20.11.2024. godine).

²⁹ Saopćenje Agencije za statistiku BiH od 31.08.2022. godine, dostupno na https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopstenja/2022/CRI_02_2021_Y1_1_BS.pdf (posjećeno 20.11.2024. godine).

2022 ³⁰	496	186	176	35,4%
2023 ³¹	438	155	143	32,6%

Analizirajući Izvještaje Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: VSTV BiH) u odnosu na broj optužnica podignutih za koruptivna krivična djela dolazimo do podatka da je u 2021. godini podignuto 235 optužnica što je za 87% više u odnosu na 2020. godinu kada je podignuto 126 optužnica, a što je bilo manje za 44% u odnosu na 2019. godinu. U 2022. godini podignuto je 205 optužnica od zaprimljenih 1.142 predmeta korupcije, što je za 13% manje u odnosu na 2021. godinu, dok je u odnosu na 2023. godinu od ukupno zaprimljenih 1.162 predmeta korupcije podignuto 157 optužnica što je za 23% manje od broja podignutih optužnica u 2022. godini i predstavlja značajan nesrazmjer u procesuiranju predmeta poredeći zaprimljene prijave i podignute optužnice. Posmatrajući strukturu kriminaliteta u odnosu na Krivični zakon BiH³² (u daljnjem tekstu: KZ BiH) te dovodeći isto u vezi sa temom rada, odnosno sponu između krivičnih djela privrednog kriminaliteta (Glava XVIII KZ BiH) i njihove zastupljenosti u ukupnom kriminalitetu jasno proizilazi da su navedena krivična djela najviše zastupljena u strukturi kriminaliteta na razini države BiH.³³

Sudska kaznena politika u predmetima korupcije, privrednog i organizovanog kriminala u BiH je takva da sudovi najčešće izriču uvjetnu osudu, dok su kazne odmjerene u donjem dijelu zakonom propisanog raspona kazne ili su ublažene.³⁴ Ublažavanje kazne u predmetima korupcije, privrednog i organizovanog kriminala je učestala pojava, a ne izuzetak. Uočene slabosti i rizici u sudskoj praksi, koji se odnose na pravilnu i dosljednu primjenu zakonskih uvjeta za ublažavanje kazne i, s tim u vezi, utvrđivanje okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća, vode ka određenom raskoraku između sudske politike kažnjavanja i intencije zakonodavca.³⁵ Razmatranje kaznene politike u sudovima u predmetima korupcije, privrednog i organizovanog kriminala bi trebala biti kontinuirana

³⁰ Saopćenje Agencije za statistiku BiH od 30.06.2023. godine, dostupno na https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopstenja/2023/CRI_02_2022_Y1_1_BS.pdf (posjećeno 20.11.2024. godine).

³¹ Saopćenje Agencije za statistiku BiH od 01.07.2024. godine, dostupno na https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopstenja/2024/CRI_02_2023_Y1_1_BS.pdf (posjećeno 20.11.2024. godine).

³² Krivični zakon BiH ("Službeni glasnik BiH broj: 3/2003, 32/2003 - ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 i 47/2023).

³³ Vidi godišnje izvještaje Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH, dostupni na <https://vstv.pravosudje.ba/vstvfo/B/141/kategorije-vijesti/1182/117428/4573> (posjećeno 20.11.2024. godine).

³⁴ USAID Projekat pravosuđe protiv korupcije privrednog i organizovanog kriminala, Sarajevo, 2022. godine, str. 62.

³⁵ *Ibidem*, str. 94.

aktivnost VSTV BiH. Pri tome, poželjno je utvrditi mjerljive indikatore i kriterije za praćenje stanja u ovoj oblasti.³⁶

U odnosu na Republiku Hrvatsku analizom zastupljenosti prijavljenih krivičnih djela privrednog kriminaliteta za posmatrani period 2019.-2023. dolazimo do podatka da je krivično djelo Krivotvorenje službene ili poslovne isprave u strukturi krivičnih djela privrednog kriminaliteta najviše zastupljeno. Index kretanja privrednog kriminaliteta s aspekta prijavljenih krivičnih djela se kreće po prikazanom:³⁷

Tabela 3. Kriminalitet u Republici Hrvatskoj u odnosu na prijave (2019.-2023.)³⁸

Vrsta kriminaliteta	Privredni kriminalitet-prijave	Organizovani kriminalitet-prijave
2019	4137	2044
2020	4532	2137
2021	4627	2425
2022	4956	2102
2023	4429	3117

Prezentirani podaci ukazuju na činjenicu da je u posmatranom periodu prisutnost krivičnih djela privrednog kriminaliteta izražajnije u odnosu na organizovani kriminalitet, te da postoji određena tendencija porasta prijavljenih osoba, dok kod prijavljenih i evidentiranih koruptivnih krivičnih djela postoji tendencija porasta i pada u odnosu na zadani period.³⁹

³⁶ *Ibidem*, str. 104.

³⁷ Isto važi pod uslovima *ceteris paribus*-kada je sve ostalo isto.

³⁸ Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada za 2019., 2020., 2021., 2022. i 2023. godinu, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, dostupno na https://mup.gov.hr/UserDocsImages/statistika/Statisticki_pregled_2019_WEB.pdf, https://mup.gov.hr/UserDocsImages/statistika/2021/Statisticki_pregled_2020_web.pdf, https://mup.gov.hr/UserDocsImages/statistika/2022/Statisticki_pregled_2021_Web.pdf, https://mup.gov.hr/UserDocsImages/statistika/2023/Statisticki_pregled_2022_web%20prelim.pdf https://mup.gov.hr/UserDocsImages/statistika/2024/3/Statisticki_pregled_2023_.pdf (posjećeno 22.11.2024. godine).

³⁹ U poređenju s 2018. godinom u 2019. godini prijavljeno je 785 korupcijskih krivičnih djela, što je 52,4 posto više, a i počinitelja tih krivičnih djela je 87,9 posto više. U prosjeku jedna je osoba počinila 4,2 krivičnih djela iz ove grupe.

U poređenju s 2019. godinom, u 2020. godini prijavljeno je 538 korupcijskih krivičnih djela, što je 31,5 posto manje, a i počinitelja tih krivičnih djela je 38,2 posto manje. U prosjeku jedna je osoba počinila 4,7 krivičnih djela iz ove grupe.

U poređenju s 2020. godinom u 2021. godini evidentirano je 912 korupcijskih krivičnih djela, što je 69,5 posto više, a i počinitelja tih krivičnih djela je za 46,1 posto više. U prosjeku jedna je osoba počinila 5,4 krivičnih djela iz ove grupe.

U poređenju s 2021. godinom u 2022. godini evidentirano je 1.187 korupcijskih krivičnih djela, što je 30,2 posto više, a i počinitelja tih krivičnih djela je za 148,2 posto više. U prosjeku jedna je osoba počinila 2,8 krivičnih djela iz ove grupe.

Tabela broj: 4. Prijavljena krivična djela iz oblasti privrede, otpužnice i osude – Republika Srbija (2019.-2023.).⁴⁰

GODINA	PRIJAVE	OPTUŽBE	OSUDE	PROCENAT-PRIJAVE/OSUDE
2019	2461	1345	1008	40,95%
2020	1814	1166	842	46,41%
2021	1946	1207	885	45,47%
2022	1921	1070	762	39,66%
2023	2172	1087	857	39,45%

U prezentovanoj strukturi krivičnih djela iz oblasti privrede prema podacima Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije najviše je zastupljeno krivično djelo Falsifikovanje i zloupotreba platnih kartica i Poreska utaja, tako da od, u tabeli navedenih prijava za 2023. godinu-756 prijava, 2022. godinu-485 prijava, 2021. godinu-492 prijave, dok u 2020. i 2019. godine prednjači krivično djelo Poreske utaje-2020. godina-574 i 2019. godina-777.

U odnosu na ostale pokazatelje, poredeći prijave i osude možemo zaključiti da procesuiranje krivičnih djela privrednog kriminaliteta ne pokazuje značajnu uspješnost, za što bi analiza razloga mogla biti predmetom nekog drugog istraživanja.

U odnosu na Republiku Sloveniju analizom godišnjih izvještaja finansijske uprave Republike Slovenije došli smo do podataka da se u strukturi kažnjivih radnji odnosno u strukturi najčešćih povreda propisa upravo nalaze propisi iz oblasti privrednog kriminaliteta Zakon o poreznom postupku, Zakon o porezu na dodatnu vrijednost, te slijedom toga najčešće krivično djelo, tj. ono koje je najviše zastupljeno u strukturi krivičnih djela za čije procesuiranje je nadležna Finansijska uprava je krivično djelo Utaje poreza.⁴¹

U 2023. godini evidentirano je 747 korupcijskih kaznenih djela, što je 37,1 posto manje u usporedbi s 2022. godinom. Počinitelja tih kaznenih djela manje je za 63,5 posto. U prosjeku jedna je osoba počinila 4,9 kaznenih djela iz ove skupine. Vidi: Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada za 2019., 2020., 2021., 2022. i 2023. godinu, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb.

⁴⁰ Vidi: Saopćenje Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije broj: 186 • god. LXXIV, 12.07.2024. godine., dostupno na <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/pravosudje/> (posjećeno 23.11.2024. godine).

⁴¹ Detaljnije vidjeti iz Godišnjih izvještaja finansijske uprave Republike Slovenije, dostupno na: <https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/FURS/Strateski-dokumenti/Letno-porocilo-Financne-uprave-za-letno-2019.pdf>, <https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/FURS/Strateski-dokumenti/Letno-porocilo-Financne-uprave-za-letno-2020.pdf>, <https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/FURS/Strateski-dokumenti/Letno-porocilo-Financne-uprave-za-letno-2021.pdf>, (posjećeno 30.11.2024. godine).

U Republici Kosovo, nakon usvajanja Strategijskog plana tužilačkog sistema za period 2022.–2024. godina, Tužilački Savjet je 17. maja 2022. godine osnovao Nadzorni odbor za praćenje predmeta korupcije i ekonomskih krivičnih djela. Ova radna grupa nadgleda rad osnovnih tužilaštava s ciljem efikasnijeg rješavanja neriješenih predmeta, o čemu redovno izvještava Savjet uz konkretne preporuke⁴².

U vezi sa povećanjem istražnih aktivnosti za krivična djela protiv ekonomije, kako je definisano u Krivičnom zakonu Kosova, nadležne institucije uspješno su realizovale svoje aktivnosti kako slijedi:

Tabela broj: 5. Aktivnosti vezane za krivična djela ekonomskog kriminala u okviru Državnog tužilaštva za period 2021.-2023. godina⁴³

Krivična djela	2021.	2022.	2023.
Ekonomski kriminal			
Broj prijavljenih slučajeva	467	398	391
Broj osumnjičenih osoba	644	593	523
Broj poduzetih radnji/odluka	426	304	332

Iz gore navedenih podataka možemo zaključiti da broj slučajeva ekonomskog kriminala pokazuje blagi pad, dok broj osumnjičenih i poduzetih radnji ukazuje na kontinuirani fokus institucija na ovaj segment. Zaključno, podaci sugeriraju da su nadležne institucije intenzivirale aktivnosti u borbi protiv korupcije i ekonomskog kriminala, ali da su potrebni dodatni napor za efikasnije rješavanje složenijih predmeta, kao što su pranje novca i organizovani kriminal. Ovi izazovi zahtijevaju bolju međuinstitucionalnu koordinaciju i jačanje kapaciteta za procesuiranje.

2. Kriminalistička obrada krivičnih djela iz oblasti privrednog kriminaliteta

U okvirima kriminalističkih procedura, kada je riječ o ovlaštenim službenim osobama, veliku uloga ima podsistem poznat pod nazivom kriminalistička obrada. To je

⁴² Savjet tužilaca Kosova, Izvještaj o radu za 2023. godinu, str. 28.

⁴³ Detaljnije vidjeti Izvještaj za 2023. godinu o primjeni Nacionalne strategije Republike Kosova za prevenciju i borbu protiv neformalne ekonomije, pranja novca, finansiranja terorizma i finansijskih kriminala za period 2019-2023. godine, dostupno na <https://mfpt.rks-gov.net/desk/content/media/e3b2fef3-f03c-44ee-8962-808ee3bd112e.pdf> (posjećeno 30.11.2024. godine).

podsystem najvećeg stupnja dinamike i bogatog sadržaja, te komunikacijskih veza i interakcije.⁴⁴

Kriminalistička obrada predmeta iz oblasti privrednog kriminaliteta zahtjeva veliku stručnu osposobljenost i znanje istražitelja u cilju provođenja hitnih anticipiranih radnji dokazivanja, sa ciljem provjeravanja, istraživanja bilo koje činjenice, radnje, vezano za poslovanje poduzeća upotrebom svih resursa koje ima na raspolaganju. U tom pravcu od izuzetnog značaja je osiguranje originalne dokumentacije, odnosno njeno privremeno oduzimanje po naredbi Suda, a na prijedlog postupajućeg tužitelja, kako bi se na vrijeme osigurali materijalni dokazi koji bi se koristili u daljem toku krivičnog postupka.⁴⁵

Zakon o krivičnom postupku⁴⁶ (u daljem tekstu: ZKP) određuje radnje i mjere koje se mogu poduzeti radi izvršenja navedenih zadataka. S obzirom na specifičnosti i pravne posljedice te se radnje i mjere mogu podijeliti na potražne ili neformalne radnje i istražne ili formalne radnje. I jedne i druge moraju se poduzimati sukladno sa zakonskim propisima uz poštivanje prava i sloboda osoba prema kojima se poduzimaju takve radnje.⁴⁷

Ključna razlika između potražnih ili neformalnih radnji i istražnih ili formalnih radnji jeste u tome da se prvima otkrivaju i prikupljaju podaci o mogućem krivičnom djelu i njihovom izvršitelju, a drugim se dokazuje postojanje kaznenog djela i njegovog izvršitelja.⁴⁸

Smatramo da na otkrivanje i dokazivanje krivičnih djela protiv privrednog kriminaliteta sa elementom korupcije posebnu ulogu imaju računovodstvene institucije odnosno komora računovodstva na nivou države, državne i privatne revizorske institucije, jer obe institucije direktno ili indirektno imaju pristup u finansijske i pravne dokumente u različitim državnim i privatnim institucijama. Komora računovodstva preko svojih zakonskih ovlaštenja može da podigne svijest kod računovođe da javnom tužilaštvu prijave djela za koja postoji sumnja da se radi o korupciji, a koje imaju veze sa privrednim kriminalitetom, tako da u istom nivou trebaju da postupaju i revizorske institucije, jer se

⁴⁴ Korajlić, N.: Istraživanje krivičnih djela, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2012. godina, str. 47.

⁴⁵ To podrazumijeva vrlo detaljno sistematiziranje svih prikupljenih potencijalnih dokaza te njihovu valorizaciju u krivičnomaterijalnom i krivičnoprocesnom smislu. Analiza svakog raspoloživog dokumenta, predmeta ili izjave osobe prethodi procesu sinteze tih elemenata u cjelovitu konstrukciju tkz. "činjeničnog opisa". Svaki dokazni element određena je vrijednost za rasvjetljavanje mogućeg krivičnog djela te procesuiranje njegova počinitelja. U proširenom smislu ukupnost svih elemenata, te njihov međudodnos proizvodi sinergijski učinak u stvaranju kritične veličine dokaznog materijala, a ona potom može biti temelj pokretanja krivičnog postupka. Vidi Orlović, A., Pajčić, M.: *op. cit.*, str. 695-738.

⁴⁶ Zakon o krivičnom postupku BiH (Službeni glasnik BiH br. 3/2003, 32/2003 - ispr, 36/2003, 26/2004, 63/2004, 13/2005, 48/2005, 46/2006, 29/2007, 53/2007, 58/2008, 12/2009, 16/2009, 53/2009 - dr. zakon, 93/2009, 72/2013, 65/2018), analogno entitetskim zakonima i zakonom o krivičnom postupku BD BiH.

⁴⁷ Sijerčić-Čolić, H.: Krivično procesno pravo, Knjiga II, Tok redovnog krivičnog postupka i posebni postupci, Treće izmjenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012. godina, str. 42-43.

⁴⁸ Pavišić, B.: Komentar zakona o kaznenom postupku, 5 izdanje, Rijeka, 2005. godina, str. 233-235, preuzeto iz Sijerčić-Čolić, H.: Krivično procesno pravo, Knjiga II, Tok redovnog krivičnog postupka i posebni postupci, (2012.) *op.cit.*, str. 43.

radi o stručnim osobama sa dovoljno znanja i iskustva. Za postizanje ovog cilja kao prvo treba da osobe koje se bavi time budu stručno sposobljene putem posebnih obuka o načinima i modalitetima otkrivanja i prijavljivanja krivičnih djela korupcije.

Bitno je naglasiti značaj Uprave za indirektno oporezivanje⁴⁹ (u daljnjem tekstu: UIO) kao najveće institucije na državnoj razini u Bosni i Hercegovini nadležnoj za indirektno poreze. Zašto baš UIO? U nadležnosti UIO, između ostalog, je i otkrivanje, istraživanje, dokumentiranje i procesuiranje svih oblika krijumčarenja, carinskih i poreznih prijevara, ili na bilo koji drugi način izvršenih povreda propisa iz oblasti indirektnog oporezivanja, a koji se odnose na carine, akcize i porez na dodanu vrijednost, dakle krivična djela iz Glave XVIII ⁵⁰Krivičnog zakona BiH⁵¹, koja su usko vezana i za koruptivna krivična djela.

Zakon o Upravi za indirektno oporezivanje⁵², tačnije član 13. navedenog zakona reguliše obaveza organa na informiranje i saradnju, te se s tim u vezi zatraže podaci od banaka o cjelokupnom prometu na žiro računima obveznika indirektnih poreza u cilju utvrđivanja je li cjelokupni ostvareni promet prijavljen odnosno sadržan u prijavi samooporezivanja.⁵³

U odnosu na dokumentaciju koja se prikuplja iz domena carinskih krivičnih djela isto se odnosi na jedinstvene carinske prijave vezane za određeni postupak kao i

⁴⁹ Uprava za indirektno oporezivanje je jedini organ u Bosni i Hercegovini koji je nadležan za provođenje zakonskih propisa o indirektnom oporezivanju i politike, koju utvrdi Vijeće ministara na prijedlog Odbora, kao i za naplatu i raspodjelu indirektnih poreza na teritoriji Bosne i Hercegovine. Član 4. Zakona o sistemu indirektnog oporezivanja („Službeni glasnik BiH“ broj: 44/03, 52/04, 34/07, 4/08, 49/09, 32/13, 91/17).

⁵⁰ Krivična djela protiv privrede i jedinstva tržišta te krivična djela iz oblasti carina.

⁵¹ Krivični zakon BiH („Službeni glasnik BiH broj: 3/2003, 32/2003 - ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 i 47/2023).

⁵² Zakon o Upravi za indirektno oporezivanje („Službeni glasnik BiH“ broj: 89/05).

⁵³ Stav 1. član 13. Zakona o UIO propisuje da su organi bilo koje razine vlasti, javne korporacije i poduzeća, ustanove i druge pravne osobe, koje po zakonu vrše javne ovlasti, dužne da pruže UNO bilo koju vrstu podataka, izvješća i drugih dokaza koji se odnose na neizravne poreze koje UNO može tražiti pojedinačnim ili općim aktima.

Stavom 2. propisano je da će UIO pomoći drugim javnim organima u informiranju njihovih službenika o pravnom položaju UIO i nadležnostima, pravima i ovlaštenjima zaposlenih. Stav 3. propisuje da su organi iz stava (1) ovog člana dužni da pružaju pomoć, podršku i zaštitu UIO i njegovim zaposlenim. Stavom 4. propisano je da pravosudni organi po službenoj dužnosti, ili na zahtjev UIO, pružaju bilo koju raspoloživu informaciju koja se odnosi na indirektno poreze ili koja se može pojaviti u postupku, izuzev ako se radi o specifičnom predmetu koji pravosudni organ odredi. Stavom 5. propisano je da UIO ostvaruje punu suradnju s SIPA, GP BiH, OSA, policijskim organima i drugim nadležnim organima BiH, entiteta i BD BiH. Stav 6. propisuje da su službenici u državnoj upravi na bilo kojem nivou vlasti dužni da sarađuju s UIO u smislu pružanja informacija za potrebe UIO, izuzev kada pružanje informacija ne bi bilo u skladu s tajnošću korespondencije i uspješnim okončanjem istrage u krivičnom postupku. Stavom 7. regulisano je da se sve informacije koje su po svojoj prirodi povjerljive ili koje su dostavljene kao povjerljive čuvaju kao službena tajna u skladu sa zakonom. Svako davanje takve informacije ili podatka neovlaštenoj osobi podliježe odgovarajućem disciplinskom, prekršajnom ili krivičnom postupku. Ova obaveza ne prestaje prestankom radnog odnosa u UIO.

cjelokupnu dokumentaciju koja je bila priložena uz prijavu u momentu carinjenja. Isto se može zatražiti kako od nadležnih carinskih ispostava tako i od strane graničnih prijelaza na kojima je roba istupila ili je ušla u državu. Značajno je spomenuti krivično djelo Nedozvoljen promet akciznih proizvoda iz člana 210a KZ BiH.⁵⁴ U odnosu na navedeno krivično djelo postoji različita sudska i tužiteljska praksa po pitanju tumačenja pojma staviti u promet u odnosu na bitna obilježja ovo krivičnog djela u slučajevima kada se roba zatekne u putničkom automobilu koje je u pokretu. Za razliku od našeg Zakona o akcizama u BiH⁵⁵ koji ne reguliše pojam prometa i šta se pod njim podrazumijeva s aspekta klasičnog obvezno-pravnog odnosa koje bi podrazumijevalo prodaju, Zakon o akcizama Republike Srbije⁵⁶ u članu 21. jasno propisuje šta se smatra stavljanjem u promet akciznih proizvoda,⁵⁷ što bi se *de lege ferenda* predložilo kao jedno od rješenja i za zakonodavstvo BiH.

Nakon što se detektira sumnja, odnosno ukoliko se analizom prikupljene a dokumentacije dođe do podatka o postojanju osnova sumnje na počinjenje krivičnog djela

⁵⁴ Stavom 1. člana 210a. KZ BiH propisano je da krivično djelo čini onaj ko nezakonito proizvede, stavi u promet, odnosno proda ili prodaje proizvode koji nisu obilježeni kontrolnim i poreznim markicama na način propisan poreznim zakonodavstvom BiH, za što je predviđena kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina. Stavom 2. istog člana propisano je da će se proizvodi iz stava 1. ovog člana oduzeti.

⁵⁵ Zakon o akcizama u BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 49/2009, 49/2014, 60/2014, 91/2017 i 50/2022).

⁵⁶ Zakon o akcizama Republike Srbije ("Službeni glasnik RS", br. 22/2001, 73/2001, 80/2002, 43/2003, 72/2003, 43/2004, 55/2004, 135/2004, 46/2005, 101/2005 - dr. zakon, 61/2007, 5/2009, 31/2009, 101/2010, 43/2011, 101/2011, 6/2012 - usklađeni din. izn., 43/2012 - odluka, 76/2012 - odluka, 93/2012, 119/2012, 8/2013 - usklađeni din. izn., 47/2013, 4/2014 - usklađeni din. izn., 68/2014 - dr. zakon, 142/2014, 4/2015 - usklađeni din. izn., 5/2015 - usklađeni din. izn., 55/2015, 103/2015, 5/2016 - usklađeni din. izn., 108/2016, 7/2017 - usklađeni din. izn., 18/2018 - usklađeni din. izn., 30/2018, 4/2019 - usklađeni din. izn., 5/2020 - usklađeni din. izn., 7/2020 - izm. usklađenih din. izn., 78/2020 - izm. usklađenih din. izn., 153/2020, 11/2021 - usklađeni din. izn., 53/2021, 32/2022 - odluka, 46/2022 - odluka, 50/2022 - odluka, 62/2022 - odluka, 73/2022 - odluka, 84/2022 - odluka, 89/2022 - odluka, 97/2022 - odluka, 110/2022 - odluka, 121/2022 - odluka, 130/2022 - odluka, 144/2022 - odluka, 6/2023 - odluka, 15/2023 - odluka, 25/2023 - odluka, 75/2023, 30/2024 - usklađeni din. izn. i 94/2024).

⁵⁷ Stavljanjem u promet akciznih proizvoda smatra se:

- 1) svako otpremanje akciznih proizvoda iz proizvodnog pogona od strane proizvođača akciznih proizvoda za koje nema akciznu dozvolu, osim otpremanja akciznih proizvoda iz proizvodnog pogona u carinsko skladište, otvoreno u skladu sa carinskim propisima;
- 2) svako otpremanje akciznih proizvoda iz akciznog skladišta osim otpremanja u sopstveno drugo akcizno skladište, odnosno u carinsko skladište, otvoreno u skladu sa carinskim propisima;
- 3) manjak proizvoda u akciznom skladištu, osim manjka koji se može pravdati višom silom;
- 4) rashod (kalo, rastur, kvar i lom) u akciznom skladištu, iznad količine utvrđene propisom koji donosi Vlada.

Stavljanjem u promet akciznih proizvoda smatra se i svako otpremanje akciznih proizvoda iz carinskog skladišta za koje je, u skladu sa članom 19. stav 1. tač. 1) i 4) ovog zakona propisano oslobođenje od plaćanja akcize, ako se ne otpreme van teritorije Republike Srbije, osim otpremanja akciznih proizvoda od strane proizvođača akciznih proizvoda u sopstveni proizvodni pogon radi oplemenjivanja, obrade, dorade ili prerade u skladu sa carinskim propisima.

ovlaštene službene osobe poduzimaju dalje aktivnosti u skladu sa odredbama ZKP-a kojim je regulirana obaveza prijavljivanja krivičnih djela i počinitelja nadležnom tužiocu.

3. Način dokazivanja krivičnih djela iz oblasti privrednog kriminaliteta sa elemenom korupcije

Krivična djela iz oblasti privrednog kriminaliteta posebno su složena vrsta kriminaliteta koja predstavlja izuzetno opasno ponašanje kako pojedinaca tako i grupa.

U vezi s načinom istrage u predmetima ove vrste kriminala, težina istrage dolazi do izražaja jer je specifična, često dugotrajna, detaljna i zahtjeva osiguravanje velikog broja dokaza (veći broj dokumenata, izjava, nalaza vještaka i dr.), a neophodno je, uz kompletan tužiteljski tim, učešće većeg broja ovlaštenih službenih osoba iz više agencija, što iziskuje visok stupanj koordinacije u cilju postizanja maksimalnog rezultata.⁵⁸

Posebna se pažnja treba posvetiti analizi prikupljene dokumentacije i njenom uspoređivanju sa evidencijama sa kojima se raspolaže u pravcu utvrđivanja razlike između prijavljenih obveza i ostvarenih prihoda.

Svaki oblik privredne djelatnosti, kao i svaki poslovni događaj, praćeni su odgovarajućom dokumentacijom, koja služi kao sredstvo da se poslovni događaj evidentira, te da se na osnovu njega izvrše potrebna knjiženja u poslovnim knjigama ili izvrši kontrola. Izvršitelji krivičnih djela privrednog kriminaliteta, upravo preko spomenute dokumentacije i poslovnih knjiga, njihovim falsificiranjem, prikrivanjem, pravljenjem dvojne dokumentacije, oštećenjem, pa i uništenjem poslovnih knjiga, idu za tim da prikuju svoje kriminalne djelatnosti i poslovnom događaju daju privid legalnosti. Pronalaženje takve dokumentacije i poslovnih knjiga, njihovo osiguranje, a na osnovu toga i prave suštine poslovnog događaja prikazanog u njima, predstavlja način da se dokaže kriminalna djelatnost. Zbog toga je ova dokumentacija dokazno sredstvo prvog reda.⁵⁹

4. Problemi dokazivanja kaznenih djela iz oblasti privrednog kriminaliteta

Brojni su problemi sa kojima se susreću organi gonjenja u postupku dokazivanja krivičnih djela iz oblasti privrednog kriminaliteta. Ukupan pozitivni društveni razvoj i intenzivan tehnološki napredak društva neminovno za sobom povlači i ekspanziju određenih negativnih pojava, kao što je organizovani kriminalitet, koji opterećuje sve države i koje se sve više suočavaju sa njegovom ogromnom društvenom opasnošću i specifičnostima.⁶⁰

U vezi sa privrednim kriminalitetom isprave su uglavnom najvažniji dokaz u krivičnom postupku jer, u pravilu, isprava kao materijalni dokaz nadvladava značajnost iskaza svjedoka i osumnjičenika kao personalnih dokaza. Personalni dokazi pomažu

⁵⁸ Bijelić, S., Ćurovac, S.: *op.cit.*, str. 76.

⁵⁹ Banović, B.: *op.cit.*, str. 40-41.

⁶⁰ Primorac, D., Šarić, S.: Svjedok pod imunitetom (svjedok pokajnik) u kaznenom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 50, 3/2013. godina, str. 589.-613. dostupno na <https://hrcak.srce.hr/109165>, (posjećeno 20. ožujak 2021. godine).

razjašnjavanju pojedinih činjenica ili cjelokupne inkriminirane situacija, ali samo ako postoje odgovarajući materijalni dokazi odnosno isprave, poslovna dokumentacija.⁶¹

Zakonom o računovodstvu i reviziji u FBiH⁶² (analogno Zakon o računovodstvu i reviziji RS i BD BiH)⁶³ propisani su načini i rokovi čuvanja knjigovodstvenih isprava, poslovnih knjiga, izvješća i ostale dokumentacije.⁶⁴ Problemi dokazivanja krivičnih djela posebno krivičnog djela porezne utaje ili prijevare česti su upravo zbog nemogućnosti pribavljanja originalne dokumentacije koja bi se koristila u daljem toku postupka, posebno uzimajući u obzir da krivični postupci vezani za predmete indirektnih poreza i uopšte privrednog kriminaliteta dugo traju upravo zbog složenosti pojava oblika i načina njihovog dokazivanja.

U praksi se također zna desiti da postoje paralelne istrage više agencija za provođenje zakona, za iste osumnjičene i za gotovo iste kriminalne aktivnosti, pa predmeti budu zaduženi kod različitih tužitelja, što bi *de lege ferenda* trebalo isključiti kao mogućnost uz pomoć ovlaštenih službenih osoba i tužitelja na način da se na vrijeme formiraju zajednički istražni timovi iz više agencija za provođenje zakona koji bi postupali svako iz okvira svoje nadležnosti kako bi se učinkovito i kvalitetno okončao postupak koji bi za rezultat imao optužnicu sa svim relevantnim dokazima.

Neujednačen rad agencija za provođenje zakona dovodi do opterećenja postupajućeg tužitelja, gdje u pojedinim fazama istrage dolazi do rivalstva između agencija u pravcu „borbe“ za rezultate bez mogućnosti prepuštanja predmeta onoj agenciji u čijoj nadležnosti bi predmet više korespondirao, te što bi u konačnosti rezultiralo uspješnijim vođenjem istrage, posebno u slučajevima kada se predmeti zaduže kod različitih tužitelja. Stoga bilo bi više nego učinkovito već u ranoj fazi istrage osigurati potpunu saradnju u skladu sa odgovarajućim koncipiranim nadležnostima agencija, a sve u cilju ostvarivanja potencijalno boljih rezultata istrage i izbjegavanja preklapanja nadležnosti što bi u konačnici dovelo do učinkovitog korištenja resursa.

⁶¹ Orlović, A.: Gospodarski kriminalitet u Republici Hrvatskoj, *op.cit.*, str. 459.

⁶² Zakon o računovodstvu i reviziji u FBiH (Službene novine FBiH br. 15/21).

⁶³ Zakon o računovodstvu i reviziji RS (Službeni glasnik RS br. 94/15, 78/20), te Zakon o računovodstvu i reviziji BD BiH (Službeni glasnik BD BiH br. 22/2016, 50/2018).

⁶⁴ U skladu sa navedenim zakonom knjigovodstvena isprava je pisani dokaz ili memorirani elektronski zapis o nastalom poslovnom događaju, koja je potpisana od strane osobe koje je ovlaštena za sastavljanje i kontrolu knjigovodstvene isprave, a služi kao osnova za knjiženje u poslovnim knjigama. Knjigovodstvenom ispravom smatra se i isprava primljena telefaksom, preslika originalne isprave ili isprava na elektronskom zapisu ako je na ispravi navedeno mjesto čuvanja originalne isprave, odnosno razlog upotrebe kopije i ako je potpisana od osobe ovlaštene za zastupanje pravne osobe ili osobe na koje je preneseno ovlaštenje. (članak 14.)

Poslovne knjige su jednoobrazne evidencije o stanju i promjenama na imovini, obavezama, kapitalu, prihodima i rashodima pravnih osoba. Poslovne knjige vode se za poslovnu godinu i predstavljaju osnove za izradu godišnjih i polugodišnjih financijskih izvješćaja. Poslovne knjige čine: dnevnik, glavna knjiga i pomoćne knjige. (članak 20.). Druge pomoćne knjige koje dopunjavaju podatke o nekoj poziciji u glavnoj knjizi ili osiguravaju bilo koje druge podatke su: knjiga (dnevnik) blagajne, knjiga ulaznih faktura (KUF), knjiga izlaznih faktura (KIF), knjiga deviznih sredstava, knjiga izdanih čekova, knjiga dospjeća mjenica, knjiga dionica, knjiga udjela i dr. (članak 22.)

Glavni motiv počinitelja krivičnih djela privrednog kriminaliteta i organiziranog kriminaliteta je sticanje nezakonite koristi. Počinitelji tih krivičnih djela, posebno članovi zločinačkih organizacija, ulažu nezakonitu dobit u nove nezakonite aktivnosti ili peru novac kako bi ga legalizirali i na taj način kroz njegovu legalizaciju i legalne poslove ostvarili određeni položaj i utjecaj u društvu. Stoga se oduzimanje prihoda stečenog krivičnim djelom pokazuje kao učinkovito sredstvo u borbi protiv privrednog kriminala i posebno organizovanog kriminaliteta.⁶⁵ Mnoga krivična djela su povezana sa stjecanjem imovinske koristi koja može ulaziti u samo biće kaznenog djela, po pravilu kao posljedica u užem smislu i iznimno u nekog drugom svojstvu, kao objektivni uvjet kažnjivosti, zatim kao motiv djela, a može se raditi i o tome da je djelom stvoreno stanje koje je omogućilo imovinsku korist.⁶⁶ Iz navedenih razloga proističe i važnost provođenja financijskih istraga paralelno sa krivičnim istragama, odnosno u sklopu kriminalističko-istražnih aktivnosti krivičnih djela kojima je pribavljena imovinska korist s ciljem blagovremenog otkrivanja, osiguranja dokaza, te oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom.⁶⁷ Zakonski propisi u BiH daju pravnu osnovu za primjenu navedenog instituta, međutim problem se javlja kod njihove primjene u praksi, obzirom da se normativna rješenja koja su trenutno na snazi u BiH međusobno razlikuju.⁶⁸

⁶⁵ Novosel, D.: Financijske istrage i progon počinitelja gospodarskog kriminaliteta, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 14, broj 2/2007. godina, (739-783), str. 739., dostupno na <https://hrcak.srce.hr/89302> (posjećeno 14. 11. 2024. godine).

⁶⁶ Petrović, B., Mujanović, E.: Kazneno djelo pranja novca u uporednom pravu, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu LII-2009. godina, str. 301-323.

⁶⁷ U sklopu *United States Agency for International Development* (USAID) projekta pravosuđa u BiH- Analiza sistema oduzimanja imovine pribavljene vršenjem krivičnih djela u BiH s aspekta momenta pokretanja financijske istrage prije ili paralelno sa krivičnom istragom jedinstveno je shvaćanje među sagovornicima na svim nivoima da vršenje financijskih izvida, koje obavljaju ovlaštene službene osobe prilikom istraživanja da je počinjeno krivično djelo i pribavljena korist, treba započeti što ranije, kako bi se na vrijeme otkrila imovina povezana sa krivičnim djelom i pravovremeno osiguralo radi oduzimanja. Ipak svi sugovornici sa kojima su obavljani razgovori jedinstveni su i u stavu da je za vođenje financijske istrage u formalnom smislu preduslov postojanje krivične istrage, unutar koje je moguće pribaviti zakonite dokaze koji će se moći koristiti u postupku pred sudom, u suprotnom bi vođenje financijske istrage prije pokretanja krivičnog postupka predstavljalo nedozvoljeno ili pak neosnovano utvrđivanje porijekla imovine.

⁶⁸ Više o navedenom vidjeti: Zakonu o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom FBiH (Službene novine FBiH br. 71/14), Zakon o oduzimanju imovine koja je proistekla izvršenjem krivičnog djela RS (Službeni glasnik RS br. 66/18), Zakon o oduzimanju nezakonito stečene imovine BD BiH (Službeni glasnik BD BiH br. 29/16, 13/19), Pajić, D.: Krivičnoprocesni aspekti oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, Denis Pajić, Mostar 2020. godina.

Istaknut problem kod dokazivanja krivičnih djela privrednog kriminaliteta⁶⁹ jeste postojanje tkz. fiktivnih firmi.⁷⁰ Zadatak fiktivnih poduzeća je izdavanje lažnih faktura u cilju „legalizacije“ prometa dobara i usluga, prekvalifikacije neoporezivog u oporezivi promet, izvlačenja gotovog novca iz regularnih novčanih tokova i stvaranje lažnog osnova za odbitak ulaznog poreza.⁷¹

Na kraju možemo slobodno reći da problemi u otkrivanju i dokazivanju krivičnih djela privrednog i organizovanog kriminala te koruptivnih krivičnih djela su višestruke, a neke od njih su:

- neadekvatan pristup zahtjevima za multidisciplinarnim angažovanjem u otkrivanju i dokazivanju savremenog kriminaliteta;
- nedovoljno strateško planiranje sprovođenja istrage za ta krivična djela;
- dugotrajnost krivičnih postupaka;
- slabo poznavanje odnosno nepoznavanje forenzičkog računovodstva;
- slabije poznavanje funkcionisanja digitalnih tehnologija za potrebe krivičnog pravosuđa;
- kriminalnopolitička nužnost uspostavljanja odgovornosti pravnih osoba za krivična djela⁷².

Namjernim ukazivanjem na praksu sudova u ovim predmetima istovremeno ukazujemo da se hitno mora reformisati sistem finansijske kontrole jer se bez posebnih institucionalnih i validnih stručnjaka iz ove oblasti sudovima nameće ili prihvatanje tuđih zaključaka kao sudijskih ili upuštanje u razmatranje validnosti, što opterećuje sudove i usporava presuđenje.⁷³

⁶⁹ U tim predmetima sudovi uspijevaju da se izbore s materijalnim dokazima i finansijsko-knjigovodstvenim vještačenjima, ali se postavlja pitanje do koje granice sudovi mogu da svoj nesporni profesionalni i pravni autoritet ulože u presuđenje koje u najvećoj mjeri zavisi od posebnih saznanja koje ulažu vještaci. Pred sudovima su se pojavila pitanja fiktivnih prometa, formalnih i faktičkih rukovođenja pravnim licima, međunarodnih prometa i, kada je riječ o razlozima organizovanog kriminala (a to je pribavljanje imovinske koristi), na koji način se izboriti sa skrivanjem tog nelegalnog toka novca i njegovim ubacivanjem u legalne finansijske tokove. Vidi: Analiza prakse najviših sudova u BiH u predmetima organizovanog kriminala i korupcije, Sarajevo 2023. godina, str. 362., dostupno na https://www.ustavisud.ba/uploads/documents/analiza-praksa-organizovani-kriminal-korupcija_1679315284.pdf (posjećeno 22.11.2024. godin)

⁷⁰ To su firme koje su osnovane u skladu sa zakonskim propisima ali ne egzistiraju na tržištu obavljanjem registrovane poslovne djelatnosti već isključivo obavljanjem djelatnosti koje za posljedicu imaju izbjegavanje fiskalnih obveza.

⁷¹ Piljić, J.: Evazija poreza na dodanu vrijednost, “OFF-SET” Tuzla, Tuzla 2016. godina, str. 109.

⁷² USAID-ov projekt pravosuđe protiv korupcije, specijalistički programi obuke za sudije i tužioce za rad na predmetima korupcije i organizovanog kriminala (2021. – 2024.), zbirka materijala Sarajevo, 2024. godine, str. 85-86.

⁷³ Analiza prakse najviših sudova u BiH u predmetima organizovanog kriminala i korupcije, Sarajevo 2023. godina, str. 362.

ZAKLJUČAK

Privredni kriminalitet na Zapadnom Balkanu predstavlja ključnu prepreku održivom ekonomskom razvoju, socijalnoj pravdi i jačanju vladavine prava. Njegovi najčešći oblici uključuju korupciju, zloupotrebu javnih fondova, poresku utaju, pranje novca, ilegalnu trgovinu i finansijske prevare. Ove aktivnosti ne samo da nanose direktnu ekonomsku štetu državnim budžetima već i obeshrabruju strane i domaće investicije, smanjujući konkurentnost i ekonomski potencijal regiona.

Faktori koji doprinose privrednom kriminalitetu uključuju slabost institucija, neefikasnost pravosuđa, političku nestabilnost i visok stepen klijentelizma. U nekim slučajevima, kriminalne mreže su duboko ukorenjene u strukture vlasti, što dodatno otežava sprovođenje zakona i omogućava nekažnjivost odgovornih. Ova situacija podriva poverenje građana u državne institucije, jača neformalnu ekonomiju i doprinosi socijalnoj nejednakosti.

Iako su u posljednjih nekoliko godina sprovedene određene reforme, uključujući jačanje zakona protiv korupcije, povećanje transparentnosti u radu javnih institucija i saradnju sa međunarodnim organizacijama, rezultati su i dalje ograničeni. Nedostatak političke volje i selektivna primjena zakona ostaju ključni izazovi.

Za borbu protiv privrednog kriminaliteta na Zapadnom Balkanu potrebna je sveobuhvatna strategija koja uključuje:

Jačanje pravosudnih institucija - Obrazovanje sudija i tužilaca, kao i povećanje njihove nezavisnosti, kako bi se osiguralo da pravda bude brza i nepristrasna.

Povećanje transparentnosti - Digitalizacija javne administracije i obavezno objavljivanje svih javnih troškova kako bi se smanjile mogućnosti za zloupotrebu.

Unapređenje saradnje u regionu - Razmena podataka i zajednički rad na suzbijanju prekograničnog kriminala.

Podrška međunarodnih partnera - Tehnička i finansijska pomoć EU, UN i drugih organizacija za jačanje institucionalnih kapaciteta.

Podizanje svijesti građana - Edukacija javnosti o štetnosti privrednog kriminala i njihovo uključivanje u nadzor nad radom institucija.

Zaključno, borba protiv privrednog kriminaliteta neophodna je ne samo zbog ekonomskog prosperiteta, već i zbog jačanja demokratskih principa i stvaranja pravednijeg društva na Zapadnom Balkanu. Efikasno suočavanje sa ovim problemom zahtjeva dugoročnu predanost svih aktera, uključujući državne institucije, civilno društvo i međunarodnu zajednicu.

Maja Badžak, PhD,

Indirect Taxation Authority, Mostar Regional Center, Head of the Department for Enforcement of Regulations

Fejzi Beqiri, Phd, Assistant Professor

Faculty of Law, Universum International College, Pristina, Republic of Kosovo

DETECTION AND PROVING OF ECONOMIC CRIMINAL OFFENSES AND THEIR CONNECTION TO CORRUPTION CRIMES

Abstract: Of particular importance to society as a whole and one of the greatest challenges of today, both globally and within the European Union, especially in Bosnia and Herzegovina, is achieving efficiency and economy in the detection and proving of economic criminal offenses, whose commission is directly or indirectly, in many cases, linked to corruption crimes.

These are a group of complex criminal offenses, the commission of which results in the emergence of the gray economy, or the legalization of money coming from illegal sources, especially in the group of tax-related criminal offenses. They represent one of the main problems that slow down the achievement of a certain level of social, political, and economic progress in a country. Therefore, it requires finding an appropriate model for establishing an effective investigative and judicial framework that would ensure the suppression of these negative phenomena.

This paper will analyze the prevalence of economic criminal offenses, with an emphasis on tax-related crimes, through the analysis of statistical data on the state of economic crime and corruption in terms of determining the basic characteristics of these phenomena, as well as the expressed criminal policy in the judgments passed, and the impact on the state's fiscal framework. The paper will clearly define normative and practical solutions (*de lege lata*) and, based on that, offer proposals (*de lege ferenda*).

The reference countries chosen are Bosnia and Herzegovina, the Republic of Croatia, the Republic of Serbia, the Republic of Slovenia, and the Republic of Kosovo. The differentiated problem area creates the need for a comparative analysis of the prevalence of these criminal offenses in the selected reference countries, determining general or common characteristics of the countries in the region and European Union members in terms of presenting the results of success in prosecuting these criminal offenses for the period of research from 2019 to 2023.

Keywords: economic crime, tax crimes, corruption, corrupt criminal offenses